

a posádkach, o profesionálnom aj súkromnom živote dôstojníkov, o vplyve armády na každodenný život a kultúru v mestách a o ďalších aspektoch vojenského a civilného života“. A podobne ako Vojtech Dangel inšpiroval vznik tejto knihy, bude i ona nabádať k ďalšiemu „nezelenému“ sociokultúrnemu výskumu dejín armády a vojenstva.

Marína Zavacká
Historický ústav SAV

MICHÁLEK, Slavomír. *RIVALI A PARTNERI STUDENEJ ÉRY*. Bratislava: VEDA, 2017, 560 s. ISBN 9788022416023.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.4.11>

Autor zaradil do knihy 41 krátkych príspevkov doplnených dobovými fotografiami o aktéroch „studenej éry“ na oboch póloch bipolárne rozdeleného sveta v druhej polovici 20. storočia. Príspevky o sovietskych predstaviteľoch pozostávajú z osobností najvyšších funkcionárov komunistickej strany a štátu, počnúc J. Stalinom zo začiatku studenej vojny a končiac M. Gorbačovom na jej konci. Okrem nich zaradil aj príspevky o ministroch zahraničných vecí a diplomatoch. Americká strana studenej vojny pozostáva z osobností amerických prezidentov, od nástupu H. Trumana na post prezidenta v roku 1945 a končí R. Reaganom, ďalej štátnych tajomníkov a poradcov, ktorí boli tvorcami americkej politiky zadržiavania komunizmu. Kniha obsahuje aj príspevky o hlavných predstaviteľoch Hnutia nezúčastnených krajín, aktérov riešenia nemeckej otázky, čiastočne aj európskej integrácie. Prirodzene, že nechýba W. Churchill, Mao Ce-tung a texty o osobnostiach, ktoré možno označiť za partnerov alebo spojencov politikov veľmocí. Táto časť by si zasluhovala samostatnú knihu aj s odpoveďami, do akej miery partneri na oboch stranách bipolárneho rozdelenia boli spoľahlivými oporami v politike veľmoci.

Obdobie studenej vojny autor knihy časovo vymedzil od skončenia druhej svetovej vojny do konca 80. rokov 20. storočia. Toto obdobie pomenoval neznámym pojmom „studená éra“, čo v populárno-vedeckej publikácii možno tolerovať ako snahu po originalite. Napokon pojem „studená éra“ evokuje studenú vojnu. A takéto zameranie knihy autor vysvetľuje v úvode.

Široký záber príspevkov o aktéroch studenej vojny počas jej trvania s množstvom dobových fotografií, ktoré vyplňajú viac ako polovicu, knihy je originálnym dielom o studenej vojne, dielom, ktoré nemá v slovenskej historiografii podobnú verziu.

Spracovanie jednotlivých príspevkov na základe literatúry sa vyznačuje širokým záberom analýzy osobností s životopisnými údajmi a kariérou a neobmedzuje sa len na činnosť súvisiacu s politikou. Autor do textov zaradil aj zaujímavé a dôležité fakty kariérneho rastu s ideovou orientáciou. Prirodzene, že príspevky na 3 – 4 stranách textu nemôžu byť vyčerpávajúce. Zaradenie jednotlivých príspevkov v abecednom poradí robí knihu prehľadnou, ale vytráca sa hierarchia osobností v bipolárnom rozdelení na rivalov a ich partnerov.

Studená vojna je podľa autora „termín na označenie konfliktného vzťahu medzi dvoma blokmi, ktoré vznikli okolo dvoch supervelmoci“ (s. 21) a ktorá „mala svoje kon-

krétné prejavy a svojich protagonistov. Jej aktéri hrali v závislosti krajiny kartami rôznej výšky“. (s. 26) Studená vojna mala svoje vrcholy v 50. a 60. rokoch 20. storočia, keď rivalita medzi USA a ZSSR dosiahla nebezpečné podoby v kórejskej vojne, prvej a druhej berlínskej kríze a kubánskej kríze. Možnože väčší priestor venovaný týmto dramatickým udalostiam zo sovietskeho pohľadu by ukázal ešte viac na rozdeľ medzi oboma stranami a riziko vojnového konfliktu. Vystupňovaná nepriateľská propaganda na oboch stranách a konkrétne prípravy na ozbrojený konflikt vtiahli aj spojencov oboch vojenských blokov NATO a Varšavskú zmluvu do krízových situácií.

Prvým veľkým aktérom studenej vojny na sovietskej strane bol Josif V. Stalin, ktorý sa považoval za vynikajúceho žiaka Vladimíra I. Lenina. Leninizmus považovaný za marxizmus obdobia imperializmu Stalin zjednodušil a považoval za ideologický návod v postupe komunistických strán v revolúcii a socialistickej výstavbe. Za konštanty ideologického videnia považoval triedny boj v národnom a medzinárodnom meradle, názor, že vojny sú späté s existenciou kapitalizmu a iné. Na konci Stalinovho života sa pridružovali aj javy štátneho antisemitizmu, názory o sociálnych demokraciách ako nepriateľských stranách vo vzťahu ku komunistickým stranám a iné. Koaličná spolupráca veľkej trojky (USA, ZSSR, Veľkej Británie) po skončení druhej svetovej vojny prestala existovať. V súvislosti so spoluprácou počas vojny sa často nastoľuje otázka dohody o delení sfér vplyvu medzi veľmocami. Existenciu takejto dohody často nastoľujú médiá aj v súčasnosti s určitým zámerom. Podľa amerických prameňov však takáto dohoda z konca vojny neexistuje ani v písomnej, ani v ústnej podobe. (Tento názor obsahuje telegram štátneho tajomníka Deana Ruska všetkým diplomatickým predstaviteľom USA v zahraničí z 12. októbra 1968).

Stalinova zahraničná politika pozostávala z veľmocenských ambícií územne posilniť ZSSR v Európe a Ázii. Zo štátov ľudovej demokracie bol na západe ZSSR vytvorený územný pás, ktorý mal ochrániť pred prekvapivým útokom, tak ako sa stalo pred druhou svetovou vojnou. Na zasadnutí Informbyra Stalin rozdelil svet do dvoch táborov na sily pokroku a demokracie, ktoré vedie Sovietsky zväz a sily imperializmu vedené Spojenými štátmi. (s. 474) Vlastné alebo špecifické cesty vývoja stalinizmus odsudzoval ako nepriateľské. Stalin neúspešne zasiahol do riešenia nemeckej otázky v roku 1948 a vyvolal prvú berlínsku krízu. Neúspešný bol aj jeho návrh na zjednotenie Nemecka z roku 1952. So Stalinovým súhlasom začala roku 1950 vojna v Kórei so zámerom vojensky poraziť južnú Kóreu a pod komunistickou vládou zjednotiť oba štáty. Účasť USA a Číny v kórejskej vojne vytvorila nebezpečie svetového vojnového konfliktu s použitím jadrových zbraní. Ideológiu stalinizmu uplatnili vo svojej politike nástupcovia Stalina. Politika studenej vojny sformulovaná Stalinom vtlačila svoju pečať ľudovodemokratickým štátom najmä v počiatočnom – budovateľskom období roku 1953.

Nástupcom na vrchole mocenských štruktúr sa po Stalinovej smrti stal Nikita S. Chruščov. Do dejín vstúpil kritikou chýb Stalina na XX. zjazde komunistickej strany roku 1956. Kritika bola zameraná na osobné a nie na systémové chyby. (s. 230) Destalinizácia vyvolala krízy režimov v Poľsku a Maďarsku. Na konci svojej kariéry Chruščov vyvolal berlínsku a kubánsku krízu, ktoré hrozili prerásť do jadrovej vojny. Podľa autora knihy Chruščovove dedičstvo bolo „*plné neúspechov a sklamaní, nedokázal prebudovať či oživiť sovietske poľnohospodárstvo a jeho zahraničná politika bola plná neúspechov*

a sklamaní, chaotická, hazarderská a velikášska“ (s. 244 – 245) A to bola aj príčina prevratu v októbri 1964 a odvolania z funkcií.

Leonid I. Brežnev vystriedal Chruščov vo funkcii generálneho tajomníka komunistickej strany. Podobne ako Chruščov aj Brežnev kariérne rýchlo postupoval od roku 1937, od obdobia veľkých stalinských čistiek. S menom Brežneva boli spojené dve vojenské invázie Sovietskeho zväzu, a to: do Československa roku 1968 a Afganistanu roku 1979. Obe invázie označované za „*internacionálnu pomoc*“ skončili neúspechom a Brežnevovi nástupcovia ich označili za politické chyby. Brežnev usiloval o dohody s USA o obmedzení jadrových zbraní (SALT I. a návrh SALT II) a podpísal Záverečný akt v Helsinkách roku 1975. Záverečný akt potvrdil hranice Európy po druhej svetovej vojne a zároveň otvoril nové pole konfrontácií studenej vojny v oblasti ľudských práv. Brežnevov výrok „*Eto vaše delo*“, ktorý vyslovil v decembri 1967 na konci návštevy Československa, vyznel ako výsmech po invázii vojsk v auguste 1968.

Aj ďalší nástupca na vrchole moci odštartoval rýchlu kariéru po stalinských čistkách v 30. rokoch. Jurij V. Andropov bol viac známy ako šéf sovietskej tajnej polície KGB, ktorej slúžil 15 rokov. Ako sovietsky veľvyslanec v Budapešti požadoval vojenský zásah proti ľudovému povstaniu a podporoval J. Kádára na čele robotnícko-roľníckej vlády. Andropov ako šéf KGB významne podporil vojenskú inváziu do Československa a tajne riadil operácie na potlačenie reformného hnutia. Patril k iniciátorom vojenskej invázie do Afganistanu. Zostrelenie juhokórejskeho civilného lietadla nad Sachalinom s 264 cestujúcimi bolo veľkou medzinárodnou hanbou Sovietskeho zväzu. Andropov vtedy už bol ťažko chorý a neprispel k objasneniu tragédie. Ako šéf KGB a generálny tajomník komunistickej strany bol najlepšie informovaný o vnútropolitickej situácii v Sovietskom zväze, ale nepresadil žiadne významné opatrenie na zamedzenie úpadku a korupcie.

Galéria starých vysokých funkcionárov sovietskeho politbyra rozhodla, že nástupcom Andropova bude Konstantin U. Černenko. Vo funkcii bol rok a pre chorobu neovplyvnil ani vnútornú, ani zahraničnú politiku.

Posledným sovietskym lídrom spojeným s leninskou politikou bol Michail S. Gorbačov. Na rozdiel od svojich predchodcov v najvyšších funkciách sa pokúsil o reformy vo vnútornej i zahraničnej politike, ktoré zhrnul do pojmov: otvorenosť, prestavba a urýchlenie. Gorbačov odštartoval veľké zmeny sovietskej diplomacie vo vzťahu k Západu. Vo vzťahu ku krajinám sovietskeho bloku zrušil Brežnevovu doktrínu obmedzenej suverenity. Otvorenosť (*glasnosť*) sa mala prejaviť lepšou informovanosťou, ale černobyľská havária jadrovej elektrárne nepotvrdila jej napĺňanie, lebo sovietska verejnosť sa až po týždni dozvedela o nebezpečnej havárii. S menom Gorbačova je spojené zjednotenie Nemecka a zbúranie berlínskeho múru. Ale najväčší úspech dosiahol v uvoľnení vzťahov s USA a s jeho vládou končí aj studená vojna. Autor príspevku kriticky hodnotí politiku Gorbačova a považuje jeho pokus o prestavbu „*od počiatku odsúdený na neúspech*“ (s. 193) Jeho politike chýbala „*reálna sebareflexia*“ a chybou bolo i pridržiavanie sa „*neochvejnej viery v správnosť leninských princípov marxizmu-leninizmu*“ (s. 193)

S uplatňovaním stalinizmu v sovietskej zahraničnej politike a so studenou vojnou úzko súvisí diplomatická činnosť dvoch ministrov zahraničných vecí, a to: Vjačeslava M. Molotova a Andreja A. Gromyka. Molotov bol signatárom paktu Molotov – Ribentrop

z roku 1939, na základe ktorého zaniklo Poľsko a boli okupované pobaltské republiky. Gromyko častým používaním veta v OSN si vyslúžil prezývku „Mr. - Net“. Hlasovaním v OSN zabránil prerokovaniu československej sťažnosti v roku 1948 i v roku 1968.

Sovietskym ideológom „boja proti imperialismu“ v období studenej vojny bol Michail A. Suslov. Patril k fanatickým obdivovateľom Stalina. Bol šedou eminenciou sovietskej zahraničnej politiky, expertom na ideologické otázky a medzinárodné komunistické hnutie. Vystupoval v kampani proti sionizmu. Jeho vplyv na komunistické hnutie trval niekoľko desaťročí. Škoda, že autor nezaradil príspevok o ňom do knihy, nakoľko patril k architektom sovietskej politiky v období studenej vojny.

Americký prezident Harry Truman zohral významnú úlohu v histórii studenej vojny. Pred nástupom na post prezidenta USA nemal veľké skúsenosti so zahraničnou politikou, ale obklopil sa skúsenými poradcami a diplomatmi, akými boli: A. Harriman, D. Acheson, J. Byrnes, G. Marshall, G. Kennan, tímom osobností, ktorý vniesol do americkej politiky hlavne obrysy zadržiavania komunizmu a sovietskej expanzie. S jeho menom je spojená doktrína o pomoci slobodným národom, aby sa zastavila sovietska expanzia. Počas pôsobenia Trumana vo funkcii prezidenta došlo k významným udalostiam, ktoré viedli k bipolárnemu rozdeleniu Európy a sveta. Vojna v Kórei hrozila prerásť do svetového vojnového konfliktu. Tento moment vzrastal s militarizáciou studenej vojny, keď sa vojenskej sile pripísal význam nástroja presadzovania mocenských zámerov oboch veľmocí. Vo vnútornej politike Truman čelil kampani senátora McCarthyho v súvislosti s vyšetrovaním tzv. neamerickej činnosti. S odchodom Trumana z funkcie prezidenta sa skončil aj vplyv štátneho tajomníka Deana Achesona, ktorý bol pri tvorbe Trumanovej doktríny, Marshallovho plánu a vzniku NATO.

George F. Kennan patrí k absolútnej top elite americkej diplomacie po druhej svetovej vojne a je považovaný za duchovného otca politiky zadržiavania, stratégie blokovania sovietskych pokusov ovládnuť svet za hranicami strednej a juhovýchodnej Európy. (s. 287) Svoje názory formuloval v „Dlhom telegrame“ s 5 300 slovami. Kennanova analýza v telegramе prispela k schváleniu Trumanovej doktríny. Článok *Zdroje sovietskeho správania* obsahoval názor o zadržiavaní komunizmu a táto stratégia bola ústrednou koncepciou pre celé obdobie studenej vojny. Najväčší vplyv Kennana sa prejavil v rokoch 1947 – 1948. Patril k expertom na sovietsku politiku. Dokument NSC-68 vyjadroval vojenský prístup k zadržiavaniu, k militarizácii studenej vojny. Bol proti vojenskému zameraniu a globálnemu dosahu tohto dokumentu. Kennan studenú vojnu považoval viac za politický ako vojenský konflikt.

George C. Marshall sa stal známym plánom ekonomickej obnovy Európy, programom, ktorý niesol jeho meno. Ako štátny tajomník prezidenta Trumana mal veľký vplyv na dianie počas prvých rokov studenej vojny. Zúčastnil sa všetkých veľkých konferencií veľkej trojky v Teheráne, Jalte a Postupimi. Plán obnovy Európy predniesol v júni 1947 v prednáške na Harvardskej univerzite. Hlavným cieľom plánu bolo oživenie zničenej európskej ekonomiky a zabránenie postupu komunizmu v Európe. Mal sa vytvoriť silný západný blok vrátane západného Nemecka. Československo sa pôvodne prihlásilo k plánu, ale na nátlak Stalina muselo ponuku odmietnuť. Príspevok autora osvetľuje aj ďalšiu činnosť G. Marshalla v súvislosti s berlínskou krízou a pomocou čínskym nacionalistom v občianskej vojne.

Americký prezident Dwight D. Eisenhower vytvoril model politiky, v ktorom pokračovali jeho nasledovníci po celú éru studenej vojny. Jeho „*politika nového pohľadu*“ sledovala tri ciele: vyhnúť sa priamemu vojenskému konfliktu, pokračovať v politike zadržiavania komunizmu a schvaľovať také rozpočty, aby nevedli k finančnej kríze. (s.149) Počas vlády Eisenhowera v rokoch 1953 – 1961 rýchlo rástol jadrový arzenál USA, preto vznikli úvahy o vytvorení rovnováhy so Sovietskym zväzom. Zostrelenie amerického špiónážneho lietadla nad územím ZSSR zabránilo vrcholnej schôdke Chruščova s americkým prezidentom v Paríži.

John F. Kennedy sa stal americkým prezidentom, keď mal 43 rokov. Ako mladý aj zomrel na následky atentátu po dvoch rokoch vládnutia. Jeho politika dostala názov „*no-vých hraníc*“. Išlo o komplex hospodárskych, obchodných, sociálnych a vojenských opatrení a postupov. Filozofia tejto politiky sa zakladala na nasledovnom postupe: „*nepýtaj sa, čo pre teba môže urobiť tvoja krajina, ale pýtaj sa, čo pre ňu najprv môžeš urobiť ty*“. (s. 304) Počas vlády JFK sa svet ocitol na pokraji vojny, najprv počas berlínskej a neskôr kubánskej krízy. Pred berlínskou krízou sa Kennedy vo Viedni stretol s Chruščovom. Rozhovory sa týkali širokého okruhu problémov, ale jednou z najdôležitejších bola nemecká otázka. Chruščov vysvetľoval, prečo má záujem uzavrieť mierovú zmluvu aj bez západného Nemecka. Kennedy odpovedal, že otázka mierovej zmluvy sa dotýka nielen USA, ale celej západnej Európy, lebo americká prítomnosť v západnom Berlíne je zakotvená na základe medzinárodných dohôd a nie súhlasu východných Nemcov. Táto otázka by si zaslúžila väčší priestor v texte, trebárs aj na úkor životopisu rodiny Kennedyovcov.

V súvislosti s kubánskou krízou treba uviesť, že sa týkala Kuby, ale jej hlavnými aktérmi boli USA a ZSSR. Chruščov neinformoval kubánskeho lídra Castra o rokovaníach s Kennedym a ponechal ho bokom. Z tohto dôvodu sa Castro cítil dotknutý a ponížený. (s. 95) Riešenie krízy diplomaciou (aj tajnou) narušilo dôveru Kuby k ZSSR, ale aj k Československu, ktoré bezvýhradne podporovalo sovietske rozhodnutia. Nedôvera Kuby poznačila nasledujúce roky ochladením vzťahov so ZSSR a Československom. Kuba sa viac orientovala na Čínu a krajiny tretieho sveta a vojensky podporovala Angolu, Etiópiu a Jemen.

Robert F. Kennedy zohral kľúčovú úlohu ako poradca svojho brata prezidenta počas kubánskej krízy. Aj cez tajný kanál so sovietskym atašé Bolšakovom ovplyvnil spôsob urovnania krízy. Robert Kennedy diplomatickou a zahraničnopolitickou aktivitou prispel k urovnaniu aj iných konfliktov. Jeho kontakty s významnými politikmi vo svete dávali svetu pozitívnejšiu tvár, ako Amerika s vojnou vo Vietname. Roku 1968 R. Kennedy ohlásil svoju kandidatúru na úrad prezidenta. V predvečer kandidatúry bol zavraždený v Los Angeles.

Lyndon B. Johnson nastúpil do funkcie prezidenta USA po atentáte na JFK v novembri 1963. Počas jeho vlády sa zvýšil počet amerických vojakov vo Vietname. Vojna za použitia chemických a toxických látok viedla k likvidácii rozsiahlych tropických porastov. Veľkou iróniou vietnamskej vojny bol jej minimálny účinok na studenú vojnu. Autor túto skutočnosť konštatuje, ale bližšie neanalyzuje, že USA a ich rival ZSSR sa usilovali skončiť vojnu, no Severný Vietnam a Vietkong boli proti. Ich predstava o skončení vojny sa spájala aj so zjednotením Severného a Južného Vietnamu.

Prezident USA Richard Nixon presadzoval uvoľnenie vo vzťahu Východ – Západ cez sériu samitov. Vo funkcii prezidenta bol v rokoch 1969 – 1974. Bol prvým prezidentom, ktorý navštívil Sovietsky zväz a Čínu. Pod jeho dohľadom boli uzavreté dohody (Berlínska a SALT I.), ktoré priniesli stabilitu v americko-sovietskych vzťahoch. Druhou inováciou Nixona bola stratégia „otvárania sa“ Číne. Čína sa stala v 70. rokoch ďalšou veľmocou vlastniacou atómovú bombu, ktorá mala veľmocenské ambície v juhovýchodnej Ázii. Nixonova politika vo Vietname dostala pomenovanie „vietnamizácia“, t. j. stiahnutie amerických vojsk z Vietnamu a prenesenie bremena vojny na Južný Vietnam. Obvinenie Nixona z tajného odpočúvania viedlo k jeho rezignácii z postu prezidenta.

Henry Kissinger patril k významným diplomatom v 70. rokoch minulého storočia. Bol menovaný za poradcu pre národnú bezpečnosť vo vláde prezidenta Nixona. Kissinger sa angažoval za uvoľnenie vzťahov so ZSSR, nadviazanie stykov s Čínou a rokovania o skončení vojny vo Vietname. Historický význam mala jeho návšteva Číny spolu s prezidentom Nixonom. Dohoda o skončení vojny vo Vietname z roku 1973 bola výsledkom aj Kissingerovej diplomacie. Angažoval sa aj v urovnaní konfliktu na Blízkom východe medzi Egyptom a Izraelom.

Politikom, ktorý „*položil ríšu zla*“ autor pomenoval prezidenta USA Ronalda Reagana. Patril k zarytým antikomunistom a v minulosti podporoval republikána Eisenhowera a Nixona. Ako prezident sa angažoval za inváziu na Grenadu a Nikaraguu. Počas jeho vlády sa zhoršili vzťahy so ZSSR. Na zhromaždení v štáte Ohio roku 1983 Sovietsky zväz nazval „*ríšou zla*“. (s. 446) Odsúdil sovietsku inváziu do Afganistanu a zvýšil rozpočet na obranu „*programom hviezdnych vojen*“. K zmierneniu napätia so ZSSR došlo po nástupe M. Gorbačova do funkcie generálneho tajomníka komunistickej strany. Na samitoch v Ženeve, Reykjavíku, Washingtonu a Moskve rokovania viedli k zníženiu počtu jadrových zbraní. Reagan nezničil komunizmus, ale výdatne prispel k jeho pádu. S jeho menom končí na konci 80. rokov aj studená vojna.

Jednou z najvýznamnejších postáv studenej vojny bol Winston L. Churchill. Viac ako šesťdesiat rokov zastával významné funkcie v britskej politike. Počas druhej svetovej vojny úspešne spolupracoval s Rooseveltom a Stalinom. Zúčastnil sa dvoch konferencií Veľkej trojky v Teheráne a na Jalte. Medzi najvýznamnejšiu udalosť nepochybne patrí jeho prejav 6. marca 1946 vo Fultone. Použil v ňom termín „*železná opona*“, ktorá sa ťahne od Štetína na Balte po Terst na Jadrane. Za touto líniou podľa Churchila sa nachádzajú mestá strednej a východnej Európy vo sfére sovietskeho vplyvu. Prejav vo Fultone autor pokladá za „*štart začiatku studenej vojny*“ a Churchila za „*vašnivého zástancu protisovietskej politiky*“. (s. 254) Churchill vyslovil obavy zo sovietskej expanzie, z vplyvu komunistických strán, v čele ktorých boli odchovanci Komunistickej internacionály. Železná opona bola symbolom studenej vojny až do zániku komunistických režimov.

Margaret Hilda Thatcherová bola britskou političkou na konci studenej vojny. Pre štýl vládnutia dostala prezývku „*železná lady*“. Vo vnútornej politike sa zamerala na ekonomické otázky a urovnanie konfliktov v Severnom Írsku. Kritizovala sovietsku inváziu do Afganistanu. Bola blízkym spojencom R. Reagana, s ktorým ju spájala nedôvera ku komunizmu a Sovietskemu zväzu. Bola úspešná vo vojne s Argentínou o Falklandy. Rokovaním s Čínou dopomohla Honkongu získať autonómiu v rámci Číny. Privítala politiku M. Gorbačova a jeho zahraničnú politiku s cieľom ukončiť studenú voj-

nu. Negatívny postoj zaujala k zjednoteniu Nemecka z obáv, že zjednotené Nemecko sa viac prikloní k Moskve. Aj po odchode do dôchodku roku 1990 sa kriticky vyjadrovala k aktuálnym otázkam doby, najmä k občianskej vojne v Juhoslávii a k Maastrichtskej zmluve. Nemecká otázka patrila medzi kľúčové problémy vo vzťahu medzi USA a ZSSR počas celého obdobia studenej vojny. Existovala dokonca určitá synchrónnosť medzi zhoršením vzťahov medzi oboma veľmocami a „riešením“ nemeckej otázky. V tejto súvislosti možno položiť otázku, či vývoj zrodil studenú vojnu, alebo studená vojna spôsobila existenciu nemeckej otázky. Nezhody a konflikty kvôli nej hrozili dvakrát (1948-49, 1961) prerásť do svetového konfliktu.

Západonemecký spolkový kancelár Konrad Adenauer od svojho zvolenia v roku 1949 usiloval Spolkovú republiku Nemecko pevne ukotviť k Západu. Jeho politika bola súčasťou americkej politiky zadržiavania komunizmu. Studenú vojnu „*chápal ako mocenský boj medzi komunistickým táborom vedeným Sovietskym zväzom a slobodným svetom vedeným USA*“ (s. 29) Kórejská vojna podnietila Adenauera, aby podporoval Schumanov plán pre Európske spoločenstvo uhlia a ocele a ponúkal aj účasť na obrane západnej Európy. Adenauer bol proti vytvoreniu zjednoteného Nemecka, ako ho obsahovala Stalinova nóta z roku 1952. Zo spolkovej republiky sa usiloval vytvoriť nenahraditeľného partnera Západu. Roku 1955 navštívil Sovietsky zväz a nadviazal s ním diplomatické styky. Úspechom bol návrat nemeckých zajatcov z druhej svetovej vojny do Nemecka, ktorý dohodol počas návštevy ZSSR. Adenauer bol tvrdým zástancom neuznania Nemeckej demokratickej republiky. K historickému úspechu patrí francúzsko-nemecká dohoda o uzmierení a priateľstve z 23. januára 1963.

Spolkový kancelár Willy Brandt patrí k trojici najvýznamnejších spolkových kancelárov. Bol strojcom západonemeckej „východnej politiky“. K jeho úspechu patrí podpis sovietsko-nemeckej zmluvy z augusta 1970. Zmluva garantovala hranice v Európe s dôrazom na Poľsko a výchdné Nemecko. Brandtova návšteva Poľska a pokánia za zverstvá nacizmu pri pamätníku vo varšavskom gete mali pozitívny svetový ohlas. O rok neskôr získal Nobelovu cenu za mier. Do rámca Brandtovej východnej politiky patrí aj podpísanie nemecko-československej zmluvy a vyhlásenie Mníchovskej dohody z roku 1938 za nulitnú, čo autor knihy opomenul spomenúť. Po špionážnej afére W. Brandt rezignoval na funkciu spolkového kancelára, ale zotrval vo funkcii predsedu sociálnych demokratov a Socialistickej internacionály.

Posledným z trojice významných západonemeckých kancelárov bol Helmut Kohl. Post kancelára zastával v rokoch 1990 – 1998. Spolu s F. Mitterandom je považovaný za architekta Maastrichtskej zmluvy. Masové odchody občanov NDR do západnej časti Nemecka vytvorili kritické situácie. Riešením sa stalo zjednotenie oboch častí Nemecka za súhlasu veľmocí. Rokovania na jar 1990 „dva plus štyri“, za účasti NDR a SRN a štyroch veľmocí (USA, ZSSR, VB, Fr.) s pozorovateľom z Poľska vyústili v septembri 1990 k podpisu *Zmluvy o štátnej suverenite zjednoteného Nemecka*. O mesiac neskôr, v októbri 1990 sa stal H. Kohl prvým kancelárom zjednoteného Nemecka. Končí sa studená vojna. Dochádza k rozpadu Sovietskeho zväzu, zaniká Varšavská zmluva a zanikajú aj komunistické režimy krajín sovietskeho bloku.

Medzi významných svetových politikov v období studenej vojny patril i francúzsky prezident Charles de Gaulle. Presadzoval status Francúzska ako nezávislej veľmoci,

krajiny s vlastnou atómovou bombou a jej nosičmi. Nestotožnil sa s bipolárnym usporiadaním sveta a zasadzoval sa za dobré vzťahy s štátmi strednej Európy, za Európu od Atlantiku po Ural s francúzskym vplyvom.

Čínsky vodca Mao Ce-tung aktívne zasiahol do vojnových konfliktov v Kórei, Indočíne a Vietname. Pod jeho vedením sa Čína stala veľmocou s vlastníctvom atómovej bomby. Presadzoval, aby Juhovýchodná Ázia bola mocenskou doménou Číny a chcel vylúčiť vplyv USA a ZSSR v tejto oblasti.

V 60. rokoch 20. storočia získalo vplyv vo svete Hnutie nezúčastnených krajín. Do uvedenej skupiny autor knihy zaradil týchto politikov: D. Néhrua, Indiru Gándhiovú, Džamala Abd-an Násira, Nkrumaha a Josipa B. Tita. Kritizovali bipolárne rozdelenie sveta, zasadzovali sa za vlastnú suverenitu a neutralitu. Z európskych politikov do tejto skupiny patril juhoslovanský prezident Josip B. Tito. V medzinárodnej politike sa angažoval za princíp neutrality a neúčasti v blokoch. Titov životný príbeh bol dlhý a pestrý, od jeho účasti v boji proti fašizmu, odmietnutia podriať sa Stalinovi až po angažovanosť ako lídra nezúčastnených krajín.

Medzi partnerov studenej vojny autor zaradil politikov „socialistických štátov“ strednej a juhovýchodnej Európy. Pestrú mozaiku predstavujú v autorovom poradí: N. Causescu, A. Dubček, W. Gomulka, K. Gottwald, G. Husák, J. Kádár, A. Novotný, W. Ulbricht. Uvedené osobnosti boli svedkami studenej vojny v úlohe spojencov Sovietskeho zväzu a pomáhali presadzovať sovietske záujmy vo vlastnej krajine, ako aj vo svete. Avšak konkrétny vzťah uvedených lídrov bol značne diferencovaný, od bezvýhradnej podpory po úsilie vymaniť sa spod sovietskeho vplyvu a partnerstva cestou vnútorných reforiem. Komplexnejšie analýzy lídrov by si zaslúžili samostatné spracovanie aj s komparáciami.

Posudzovaná kniha Slavomíra Michálka má široký záber o politikoch sveta v období studenej vojny. Obsahuje množstvo faktov a poznatkov s veľkým počtom dobových fotografií počas päťdesiatročného obdobia. Týmto spôsobom je kniha zaujímavá a pútava a vyplňa existujúcu medzeru v slovenskej historiografii o studenej vojne.

Michal Štefanský

TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo. *ČERNÁ KNIHA SOVĚTSKÉ OKUPACE. Sovětská armáda v Československu a jej objeti 1968 – 1991*. Druhé doplnené vydání. Cheb: Svět křídel, 2018, 480 p. ISBN 9788075730459.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.4.12>

Kniha českých historikov Prokopa Tomeka a Iva Pejčocha môže byť fascinujúcim čítaním pre tých, ktorí majú záujem o tému pobytu sovietskych vojsk v Československu po roku 1968. *Černá kniha sovětské okupace* nadväzuje na skoršie knihy, resp. výskumy takých autorov ako Josef Belda, Antonín Benčík, Jindřich Pecka, Milan Bárt a kol. a ďalších. Treba vyzdvihnúť monografie fundamentálnej dôležitosti od Jindřicha Pecku (z rokov 1995 a 1996), ale aj syntetickú vojensko-historickú prácu od kolektívu autorov Igor Baka, Alex Maskalík, Matej Medvecký, Pavel Minařík: *Vojenské dějiny Slovenska*.